

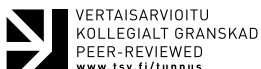

HEIKKI MIKKELI
ELON PIIRI

*Länsimainen luontosuhde
myyttien maailmasta ekokriisien aikaan*

Gaudeamus

Suomen tietokirjailijat ry on tukenut teoksen kirjoittamista.

Copyright © 2026 Tekijä & Gaudeamus Oy

Gaudeamus Oy

Kaisaniemenkatu 13 A, 00100 Helsinki

www.gaudeamus.fi

Tuoteturvallisuuteen liittyvät tiedustelut: info@gaudeamus.fi

Kansi: Jukka Aalto / Armadillo Graphics

Kannen kuvat:

Etukansi: Yksityiskohta Jan Brueghel Vanhemman ja Peter Paul Rubensin maalauksesta *Eedenin puutarha ja lankeemus* (1615). MAURITSHUIS, HAAG • Christian Friedrich Stölzel (n. 1792). WIKIMEDIA COMMONS (PD)

Selkä: Kuvitusta julkaisusta *Annales de pomologie belge et étrangère* (1854). WIKIMEDIA COMMONS (PD)

Takakansi: Kuvitusta W. Järninen teoksesta *Natural History of Pachydermes* (1836). WELLCOME COLLECTION (PD)

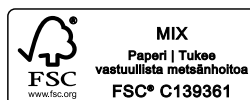
Kuvat sivuilla 37 ja 241: Kuvasivun kääntöpuoli Maria Sibylla Merianin teoksesta *Metamorphosis insectorum Surinamensium* (1705). KB NATIONALE BIBLIOTHEEK / WIKIMEDIA COMMONS (PD)

Vinjetti: Adobe Stock

KL 90.2, 50.1

ISBN 978-952-345-367-8

Painopaikka: Tallinna Raamatutrükikoja OÜ,
Tallinna 2026

Sisällys

<i>Johdanto: luontokirjoittamisen luonteesta</i>	19
Ihminen luonnossa – luonto ihmisessä.	19
Luonnon ja kulttuurin erottelu.	23
Luonnon monet merkitykset	25
Luonnosta ympäristöön	29
Luontokertomuksia ja luontokirjallisuutta: faktaa vai fiktiota?	31

I LUONTOSUHTEN HISTORIALLISTA KERROSTUMIA

<i>1 Myyttien äärellä: luonnon palvontaa</i>	39
Pohjolan myyttinen maailmankuva	39
Luola- ja kalliomaalausten animismi	42
Maailman synty ja maailmankaikkeuden rakenne	44
Luonnon henkisyys ja pyhät puut	46
Haltijamaailma: metsänneidoista villimiehiin	48
Vedenemä ja Ahti kalansaaliin antajina	52
Karhunpeijaisista hirven hiihtoon	54
Myyttinen maailmankuva nykyaikana	58
Taivaannauloja, karhun kansaa ja wiccalaisuutta	60
<i>2 Järkeä ja jäljittelyä: pyrkimys luonnon ymmärtämiseen</i>	65
Pysyvän asutuksen synty ja kulttuurien kehitys	65
Varhainen luonnonfilosofia	67
Platonin ja Aristoteleen luontokäsitykset	70
Kreikkalainen havaintoihin perustuva luonnontuntemus	72
Roomalainen luontosuhde	75
Luonnon rappio vai edistyminen?	78
Luonnon hyödyntäminen antiikissa	80
Luonnon jäljittelyn ajatus antiikissa ja keskiajalla	83
Luonnon jäljittelystä luovaan ihmiseen.	87
Luonnon jäljittely myöhempinä aikoina	89

3	<i>Jumalan luomaa: kristillinen luontokäsitys</i>	95
	Ora et labora, rukoile ja tee työtä	95
	Raamatun luontokäsityksen eri vivahteet.	97
	Kristinuskon suhde ekologiseen kriisiin	100
	Jumalallisen luonnon ylistystä ja hyödyntämistä.	102
	Metsien raivausta	104
	Franciscus Assisilainen lintujen ja susien suojelijana	107
	Luonnon vertauskuvat peilistä kirveeseen ja kirjaan	109
	Albert Suuri ja Hildegard Bingeniläinen	112
	Metsästyistä haukkojen avulla.	114
	Ekoteologiaa: luonnon henkisyys ja sen ihailu.	116
4	<i>Tieto on valtaa: ihmisen luonnonherrsus</i>	119
	Muuttuva maailman uuden ajan alussa	119
	Humanismi ja ihmisen paikka maailmassa.	121
	Alkemian ja magian avulla luonnon herraksi	123
	Luonnon kummallisuudet ja uuden maailman ihmeet	126
	Luonnonhistoriat luonnonfilosofian rinnalle	130
	Francis Bacon ja luonnon hallinta	132
	Naiset luonnon tutkijoina ja kuvaajina	134
	Luontoäidin huomassa: luontometaforien kehitys.	136
	Teknologian lupaus luonnon hallinnasta	138
5	<i>Evoluution polut: luonnon historiallisuus</i>	143
	Valistusajan järki ja edistys	143
	Valistusajan luonnontuntemus	144
	Luonnon portaikko ja lajien luokittelut	147
	Ihmisen ja eläimen rajapinnalla: ihmisapinoiden luonne	152
	Fossiilit ja luonnon historiallisuus	156
	Varhaiset evoluutioteoreetikot.	159
	Charles Darwinin teoria evoluutiosta ja luonnonvalinnasta	161
	Darwinismin jälkivaikutuksia.	163
6	<i>Tuhojen torjuntaa: luonnon suojele</i>	167
	Saastumiseen havahtuminen	167
	Valistuksesta romantiikkaan.	169
	Paluu luontoon?	171
	Humboldt ja 1800-luvun alun luonnontutkimus	173
	Gilbert White ja luonnon ekonomia.	175
	1800-luvun transsendentaalinen luontosuhde	177
	Naiset 1800-luvun luontokirjailijoiden eturivissä.	178
	Luonnontiedon levittäminen laajalle lukijakunnalle	181
	John Perkins Marsh ja luonnonsuojeluaatteen synty	184
	Kansallispuistojen perustaminen: suojele ja säilyttämistä	186
	Kaipuu erämaihin	189

Suomalaisen luonnonsuojelun synty.	191
Ekologian ja biologian kehitys.	196
Luonnonsuojeluliikkeen kansainvälistyminen.	199
7 Lajina lajien joukossa: luontoon samastuminen.	203
Väkivaltaa ja vakaumuksellisuutta.	203
Aldo Leopoldin maaetiikka: ajatella vuoren tavoin.	205
Ympäristö-käsitteen synty.	207
Rachel Carson ja 1960-luvun ympäristöherätys.	209
Suomalaisia luontokiistoja.	213
Arne Naessin syväekologia ja sen kritiikki.	219
Gaia-hypoteesi ja sen kritiikki.	223
Posthumanismi ja humanistinen ympäristötutkimus.	224
Ekologian historiallisuus.	226
Luontoon samastuminen kirjallisuudessa.	229
Villiinnyttäminen: luontoon (uudelleen) samastumista?	235
Oikeuksien myöntäminen luonnolle: paluu luontoyhteyteen?	238

II IHMINEN LUONNOSSA

8 Maiseman lumo: ympäristöä aistimassa.	243
Maisema – katse ympäristöön.	243
Maaseutu, kaupunki ja pastoraali-idylli.	245
Keskiajan ja renessanssin maisemaihanteet.	249
Kauniin ja ylevän käsitteet.	250
Villin luonnon kaipuu.	252
Suomalaisen kansallismaiseman rakentuminen.	254
Merimaiseman ja vesiluonnon merkitykset.	257
Maaseutu ja kaupunki.	261
Villistä luonnosta kaupunkipuistoihin.	263
Kaupunkiluontoa kohti: pastoraaleista pilvenpiirtäjiin.	265
9 Luonnollista ja kuviteltua: eläintarinoiden maailma.	269
Tarinankerronnan merkitys.	269
Antiikin eläinmaailma: ennusmerkkien tarkkailusta palatsihevosiiin.	271
Aisopoksen eläinsaduista suomalaisiin eläintarinoihin.	273
Eläinoikeudenkäynnit.	276
Keskiajan bestiaarit.	278
Emblemaattiset luonnonhistoriat: luonto merkkijärjestelmänä.	280
Yliluonnollisia olentoja: yksisarviset ja lohikäärmeet.	283
Merenneitoja, kentaureja ja feeniks-lintu.	287
Eläinfaabeleista populaarikulttuurin eläinkuvastoon.	290
Uudempia eläintarinoita: eläinten asemaan asettumista.	293
Kertomukset eläinten kärsimyksistä.	295

10 Ravintoa ja lemmikkejä: ihmiset ja muut eläimet.	301
Yksi laji muiden eläinten joukossa?	301
Lemmikkieläinten yleistuminen	304
Vivisektio ja muut eläinkokeet	306
Eläinten oikeuksien syntyvaiheet	310
Suomalaisen eläinsuojeluliikkeen synty	314
Museot, eläintarhat ja dioraamat.	317
Monenlaiset eläimet ja keskustelu eläinten oikeuksista	321
Eläinkäanne: kohti uudenlaista eläinsuhdetta?	325
 11 Kasvissyönnin puolesta: moraalisia valintoja	 329
Vegetarismiin määrittelyistä	329
Pythagoralainen dieetti ja kasvissyönnin perustelut antiikissa.	331
Katolisen kirkon suhtautuminen vegetarismiin.	334
Vegetarismi uuden ajan alussa.	335
Vegetaristien järjestäytyminen 1800-luvulla.	340
Vegetarismi tulee Suomessa tunnetuksi.	343
Suomalaisen vegetarismin eri vaiheet.	347
 12 Luonnonkatastrofien keskellä: pelon kokemuksia	 353
Luonnonmullistusten kohtaaminen	353
Varhaiset näkemykset luonnonmullistuksista	355
Vesuviuksen purkaus.	357
Kristillisiä ja luonnontieteellisiä selityksiä.	359
Lissabonin katastrofi	362
1700–1800-lukujen monet katastrofit	364
Luonnontieteelliset selitykset tarkentuvat	370
Yhdysvaltojen pölymyrskyt	373
Luonnon vai kulttuurin katastrofeja?	375
Katastrofit ja maapallon tulevaisuus scifi-kirjallisuudessa.	378
 13 Sukupuuttoja ja lajikatoa: ihmisen toiminnan jälkiä	 381
Lajien suojelusta sukupuutolta.	381
Viides ja kuudes sukupuuttoaalto	383
Sukupuuttojen mahdollistuminen	386
Kadonneita eläinlajeja dodosta stellerinmerilehmään.	390
Biisonin pelastaminen sukupuutolta.	394
Saimaannorpan suojelu.	396
Hirvi, joutsen ja naali: kertomuksia kantojen elvytyksestä	398
Suomalainen susisuhde: petopelosta uuteen eläinkäanteeseen	400
Sukupuuttotarinoiden kerrontaa.	402
Luonnon monimuotoisuuden häviäminen.	405

14 Ilmastomuutosten äärellä: elintapojen seurauksia	411
Säätila vai ilmasto?	411
Ympäristötekijöitä ja kansanluonteita antiikista renessanssiin	412
Leutoja aikoja ja pieniä jääkausia: Euroopan ilmasto-olojen vaihteluja. . .	416
Valistusajan ilmasto-opit	419
Hyödyn aika ja Pohjolan ilmasto	421
Kasvihuonekaasujen havaitseminen	424
Huoli maapallon tilasta herää.	428
Ilmastomuutoksen hälyttävyyys	430
Antroposeenin aika	431
 Jälkisanat: tuhon ja toivon tiet	435
Pikajuna ja ratavartijat.	435
Ei paluuta vanhaan maailmaan	437
Tuhon...	439
...vai toivon tie?	442
Lopuksi: ihmisen vai luonnon tuho?	446
 Viitteet	449
Kirjallisuus	471
Henkilöhakemisto	507
Kiitokset	515
Kirjoittaja	517